

„A civilizáció érintése”: Az amerikai és az orosz belső kolonizáció összehasonlítása

*Steven Sabol*¹ érdekes és egyedülálló kísérletet tett kötetével, amelyben Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok XVIII–XIX. századi belső kolonizációját hasonlította össze. Érdekes, mert azon túl, hogy a két állam szerkezete, így a kolonizáció folyamata is gyökeresen eltérő, Oroszország esetében valóban belső expanzióról, míg az USA esetében inkább kolonizációról beszélhetünk.

A kutatás elméleti alapjait a *Frederick J. Turner*-féle gondolattal való szembefordulás adja, miszerint a kolonizációs folyamatok megértése nem lehetséges az őslakos populációkra gyakorolt hatás vizsgálata nélkül. Ezért Sabol – ahogy erről a cím felütése is árulkodik – ezeket a populációkat helyezi vizsgálata és az összehasonlítás középpontjába, ezeken próbálja meg a kolonizációs folyamatot értelmezni. Ehhez a szerző olyan keretet igyekszik megteremteni, amiben módszereit tekintve nemcsak Oroszország, de az USA is klasszikus XIX. századi birodalomként kategorizálható, amely gyarmati rendszerben hajtja uralma alá azokat az őslakos populációkat, amelyek a területén élnek.

A két fajta belső kolonizációs mechanizmust a kötet egy-egy esettanulmány, a kazah és a szíu törzsek esetének vizsgálatával mutatja be, kitérve a törzsekkel kapcsolatos előítéletekre és az állam által végrehajtott standardizációs programmal szembeni rezisztenciára is. Sabol állítása szerint ezek a programok mindkét esetben abban a tudatban zajlottak; hogy az állam valamiféle civilizációs küldetést hajt velük végre, ebben a tekintetben pedig az USA programja semmiben sem különbözik az európai gyarmattartó államok eszközeitől, Oroszország pedig semmiben sem használt brutálisabb eszközöket mint a többi XIX. századi birodalom. A szerző érvelése szerint ezzel meg is bontható a két állam izolált nemzeti történelme.

---

¹ Steven Sabol az UNC Charlotte, Department of History docense. Kutatási területei a közép-ázsiai történelem, kolonializmus, imperializmus, az amerikai nyugat története.

A kötet rövid bevezetést követően hat fejezetre bomlik, melyek eredményeit rövid következtetéseket összegző rész zárja. Az első fejezet a szüi és a kazah társadalmat mutatja be, beleértve szociális, gazdasági és kulturális életterületet. A második fejezet a XIX. századot megelőző kapcsolatokkal foglalkozik. A harmadik fejezet a korai kolonizációs programokat és a szüi, valamint a kazah ellenállást tárgyalja. A negyedik fejezetben az orosz, illetve amerikai tipológiákkal és ábrázolásokkal ismerkedhetünk meg, amelyek hatással voltak a kolonizációs programok alakítására. A két utolsó fejezet pedig ezeknek a programoknak a vizsgálatával és végrehajtásával, következményeivel foglalkozik az I. világháborút bezárólag. Az olvasó tájékozódását index és bibliográfia segíti.

Forrásait tekintve, a kutatás az USA esetében az *Indian Agent* és a *US Army* jelentéseire támaszkodik, valamint – elsősorban a tipológiai kérdések bázisaként – utazók, hivatalnokok, telepesek és más szereplők feljegyzéseire, naplóira, egyéb irodalmi termékeikre. A szerző megjegyzi, hogy az amerikai telepesek jóval irodalmibbak voltak, mint a sztyeppe meghódítását végig vivő orosz parasztok, ők gyakran írtak környezetükről, az ott élő emberekről és tapasztalataikról. Ezáltal jóval kevesebb orosz forrás áll rendelkezésre, amit csak súlyosbít az a tényező, hogy a hivatalos forrásokhoz is jóval nehezebb a hozzáférés, mint az USA esetében.

A tipológia- és *imagery*-kutatás elvégzéséhez ezért a kazahok tekintetében a szerző többet használja külföldi utazók feljegyzéseit, cikkeit és publikált kéziratait, bár a XIX. század második feléből több elsődleges – az orosz parasztoktól származó – forrást tud felvonultatni, valamint segítségére vannak olyan állami dokumentumok is, amelyek a szteppére települt parasztokat kérdezik új környezetükről. A másik forrásszintű probléma, hogy míg az amerikai sajtó élénk érdeklődéssel figyelte a nyugat meghódítását, az orosz írók és média figyelme a kazahok helyett inkább a Kaukázusra irányult.

A vizsgálat egyik fő megállapítása, legyen szó bármilyen típusú irodalmi forrásról, a szüi és a kazah közösségek tagjait általában dehumanizálják a szerzők azzal, hogy összekapcsolják az egyéneket valamiféle nomád tipológiával, mint civilizálatlan, elmaradott stb.

Az *imagery* kutatás új jelenség a történettudományban, Sabol pedig ígéretes felhasználási területét mutatja be monográfiájában. A valóság képi percepciója a világról alkotott képünk determinációja is egyben. A tömegsajtó megjelenését követően pedig megkerülhetetlenné válik a politikum értelmezésében. Különösen igaz ez a másokról, a tőlünk eltérőről alkotott képpel kapcsolatban. Az is természetes, hogy ez a kép hatással volt arra,

ahogyan a másiktól gondolkodunk, ahogy feléje közeledünk. Ezért az őslakosokkal kapcsolatos irodalmi és vizuális kép feltárása, megértése mindenképpen indokolt.

Más kérdés, hogy Sabol ezzel tulajdonképpen mégsem fordul szembe a Turner-féle megközelítéssel, hiszen továbbra is a telepések vagy az orosz parasztok percepcióit tekinti a vizsgálat eszközeként. Ez persze nem vesz el a kutatás értékéből, csupán jelzi, hogy történeti szempontból a kolonizáció alapvetően egy, a kolonizáló által uralt folyamat, beleértve annak széleskörű kulturális értelmezését is.

A szerző jó érzékkel tapint rá és részletesen mutatja be, hogyan formálta a sziúkról vagy a kazahokról alkotott kép azokat a politikákat és programokat, melyek gyökeres átalakulást hoztak ezeknek a közösségeknek az életében. Legyen szó kultúrájuk átalakulásáról, gazdasági, vagy politikai pozícióik megváltozásáról, vagy éppen későbbi integrációjukról.

Érdekes választás, hogy mind a két esettanulmány olyan csoporttal foglalkozik, amely túlélte a saját kolonizációját, és tulajdonképpen – bár kétségtelenül nagy változáson ment át – kultúrájából és identitásából is meg tudott lényeges elemeket őrizni. Talán kicsit bátrabb lett volna olyan közösségek felé is kitékinteni, amelyeknek nem sikerült átvészelnük a kolonizációt.

A kötet érthető nyelvezettel, áttekinthető felépítéssel látott napvilágot. Az olvasót szolgálja a modern tipográfia és az időszerű szerkesztés is, talán a végjegyzetek használatát tarthatja zavarónak. Örömteli, hogy a Knowledge Unlatchednek köszönhetően a kötet nyíltan hozzáférhető.

Steven Sabol: „The Touch of Civilization”: Comparing American and Russian Internal Colonization. („A civilizáció érintése”: Az amerikai és az orosz belső kolonizáció összehasonlítása). University Press of Colorado, 2017. xii + 298 o. Illusztrációk, térképek, jegyzetek, bibliográfia, index.

Kollár Levente